

Tisztelet a költőnek

Rimaszombat, a szülőföld iránti szeretet átszővi Győry Dezső egész életútját, irodalmi munkásságát. Példamutató ragaszkodása, kötődése ehhez a kisvároshoz. A „szülevárost” a regénytrilógia nyitódarabjában, a Viharvirágban így jellemezte:

„Ez a legszebb vidék! – fogta át boldogan a tekintetével az egész ismerős képet Miska. – Tájak, virágok, népek találkozója! Nézd a pokorági hegyek lábáig ér be az Alföld a hegyek közé. Ott a völgyben megterem a búza, a kukorica, a szőlő. De a pokorági hegy tetejéről, a fenyves hegyhullámok felett, vihar után, tiszta időben, már látni a Tátra csúcsait, ahol még pünkösdtáján is fehér hócsíkok fénye sziporkázik. Szeretném egyszer megmutatni, Katinka. A szőlő és a fenyő évezredek óta ezen a tájon néznek szembe egymással izgalmas örök ismerkedőben.”

Egy másik helyen: „Miska mielőtt a város vályogvetőjénél betértek az erdőbe, a dúsai határ előtt, a kis kaptatón visszanézett. Inkább a pokorági hegyek felől ismerte a városképet. Innen fordítva látszott a tornyok rendje és laposabban a város. Olyan volt, mint egy égetett cukorral díszített óriás torta, beszórva a nyár finom porával, a hegyek zöldre tátott torka előtt.”

A Feled felől érkező Győry az említett trilógia záródarabjában, a Tűzvirág című művében pedig ilyenek látta a várost:

„Gyönyörű júliusi reggel volt. A nap már fölszívta a Rima-völgyből a párát, és vidáman eregette a meleget. A Páskahegy zöldellt. Alatta vörös-fehér tüként állt őrt a pokorági dombok előtt a zeherjei templomtorony.

A Szinyec halványkék oldala alól pedig, mint ünnepi tortán a kis gyertyák, vadrózsaszínben emelkedett ki a három templomtorony meg a megyeháza és az új gimnázium zömök, vörös toronytetője.”

Győry Dezső 1900.március 18-án született Rimaszombatban, értelmiségi-dzsentri családban.

1904-ben felavatták az Egyesült Protestáns Gimnázium új épületét. Ettől az időtől kezdve a költő édesapja Wallentinyi Dezső volt a gimnázium magyar-latin- görög szakos tanára, aki a város megbízásából összegyűjtötte Ferenczy István leveleit . Irodalmi munkássága mellett cselekvő részese volt a város szellemi és kulturális életének .Részben innen ered Győry Dezső irodalomszeretete, de visszavezethető édesanyja irodalom pártoló tevékenységéhez. Édesanyja nehezményezte, hogy Petőfi Sándor emlékét nem őrzi emléktábla Rimaszombatban.

A Petőfi Sándor emlékét megőrkítő márványtábla a Huszt-házon özvegy Wallentinyiné ajándéka, melyet 1939-ben ünnepség keretében lepleztek le.

Édesanyját rajongásig szerette a költő: „Édesanyám nagyon szép lány volt. Hat gyerek, a szegénység és a háborús nyomor miatt végzett fizikai robot tette tönkre. De szép, sudár, művelt harminchét éves asszony volt még akkor is, mikor diákkoromban első versem nyomtatásban megjelent. Elsőszülöttem voltam, Miska nagyapám és az ő kedvence.”

Mivel Győry ágon nem voltak utódok, ha megjelent egy-egy verskötete, így ajánlotta neki: Édes jó Anyukám! Szeretettel itt küldjük újabb versunokádat, amelyet most a legjobban szeretek. Szeresd meg te is. Csókol, ölel, szerető fiad Dodó.

Családi házuk ma is áll a volt Honvéd utcában, melynek építéséhez a költő nagyapja Kala Mihály járult hozzá.

Az ifjú Győry Dezső a rimaszombati gimnáziumban szerzett alapismereteket, ahol tanárai, de különösen Törköly József, figyeltek fel az eszes, értelmes gyerekekre. A költő szívesen emlékezik vissza 1914–15 nyarára, amelyeket a Lelle-Boglár-i cserkész táborban töltött.

Diákkori ceruza- és tollrajzai képzőművészeti tehetségéről tanúskodnak. Tizenhétéves volt, amikor édesanyja születésnapjára a Gömör című lapban megjelent első költeménye.

Az 1917–18-as években a Fáy családnál nevelősködött. Fáy Árpád megígérte neki, hogy felmenti a katonaság alól, de Győry akkor még harcolni akart.

1918 márciusában hadi érettségit tett, majd Eperjesen és Kőbányán tiszti iskolába járt. 1918 őszén az olasz fronton harcolt, ahol katonatársaival együtt sokat éheztek, mivel a család által küldött csomagok nem jutottak el a címzetthez., A fronton honvédtüzér volt. Saját felelősségükre hazajöttek, majd Bécsben leszerelték őket.

1919-ben a neves Eötvös Kollégium ösztöndíjas lakója lett, de a festészet jobban vonzotta, mint a filológia. Festő szeretett volna lenni, de költő-író lett.

Az 1919-es forradalom után visszatért szülővárosába, ahol abban az évben jelenik meg a Gömöri Vörös Újság. Győry Dezső ennél a lapnál kapott először szerkesztőségi asztalt. Új erőre kapott, melyet már nem veszít el.

Az 1920-as években a magyar érettségizett fiatalok csak nehezen tudtak elhelyezkedni, ezért Győry több társával együtt nyelvet tanulni, világot látni kölcsönpénzből Németországba ment. Amikor a pénze elfogyott, kétkezi mezőgazdasági munkásként dolgozott. Németországban rendszeresen írogatott, verseit hazai lapok közölték. Költői zsenyéi kötetbe gyűjtve először Galántán jelentek meg 1921-ben Hangulatok címen. Ez a kis antológia versekkel kevert útinapló. Németországi élményeit eleveníti meg diákos egyszerűséggel. Ez volt az egyetlen kötete, amely Wallentínyi Dezső név alatt jelent meg. A későbbiek folyamán már a Győry nevet használta, ezen a néven vált igazi költővé.

Győry Hamburgban szerezte meg a kereskedelmi diplomát. Édesapja ragaszkodott hozzá, hogy fia diplomás ember legyen, ő azonban csak írni akart. Német diplomája a háború alatt kenyeret adott neki.

Hazatérte után a Gömői Gazda című hetilapban jelentek meg írásai. Amikor ennél a lapnál dolgozott, az itteni magyar ifjúság jelentékeny része nagy figyelmet fordított Ady költészetére felé. A lapnál olyan cikk megírására biztatják a költőt, amely alkalmas lenne arra, hogy az ifjúság hátat fordítson az Ady-irányzatnak. Győry Dezső meg is írja a cikket, de abban elutasítja az arra irányuló kívánságot, és bátran kiáll Ady Endre forradalmi hite mellett. A megírt cikk kenyéértelenségbe taszítja a költőt. Amikor a magyar nemzet részvétele mellett örök nyugalomra helyezik a költő-fejedelmet, Győry Dezső visszaemlékezik erre az időre. A nemzet nagy halottja temetésén, mint az Eötvös Kollégium küldötte volt jelen, és visszaemlékezés-képpen a mélységes kegyelet hangján megírja az Adyt temettük című versét.

Abban az időben az anyagi létbiztonság nem foglalkoztatta. Egy-egy verse megjelenése után minduntalan elvesztette kenyerét, de harci kedvét nem.

A húszas évek közepén a költőt és családját megrendítő csapás éri: elveszíti szerető édesapját és harmadízben az állását.

1925-ben a Kassai Napló felelős szerkesztője lesz. Ez az újság akkor a legszínvonalasabb magyar újság volt Csehszlovákiában. Fábry Zoltán, Ignó János, Jarnó József, Komlós Aladár, Márai Sándor, Simándi Pál, Vozári Dezső és mások írásai jelentek meg a lapban.

Később Győry Prágába megy. Ott a Prágai Magyar Hírlap irodalmi mellékletét, a Magyar Vasárnapot szerkeszti, de progresszív művelődéspolitikája miatt elbocsátották.

1924-ben jelent meg a Százados adósság című verskötete. Erről a kötetről úgy ír a költő, mint az idegen hatások ellen nem védekező, tapogatózó versekről, amelyekben keresi önmagát.

Ugyanebben az évben a Gömör kiadásában jelent meg A láthatatlan gárda című kötete, Az itt közölt verseken már érződik a Madách-Kör és Simándy Pál hatása. A „láthatatlan gárda” három éltagjának Fábry Zoltánt, Simándy Pált és önmagát tartotta. A losonci Madách-Körben komoly viták folytak, már itt ébredt fel a kisebbségi sors tragédiájának gondolata.

1927-ben jelent meg az Újarcú magyarok című kötete, amely az egész magyar irodalmi életben ismertté tette szerzője nevét. Költészete már ekkor nemcsak tükrözte a kort, hanem kereste az utat az elesettségből. Újarcú magyarokat formált saját képére. Megértette őt a haladó szellemű magyar ifjúság is. Ő használta először az „újarcú magyarok” kifejezést, amely költészetének döntő igéje lett..

Móricz Zsigmond, miután végigolvasta a kötetet a Nyugat 1928 márciusi számában, így ír róla:

A trianoni határok elszakították a törzsmagyarság egyes részeit. Elszakadtak erőszakos módon az erdélyi, felvidéki s délvidéki magyarok. Anyaguk s lelkük ugyanaz s ami kivált belőlük, az is csak ugyanaz lehetett. Mégis önállóvá lettek egymástól, a magyar kultúrát önállóan kellett a töredékeknek is tovább fejleszteni. Minden kisebbségnek megvannak a maga szószólói odahaza.

Egy szlovenszkói költőnek a kötetét kaptam ma kézhez s míg olvastam a verseket, felrajzolt előttem minden szomorúság s nyomorúság, amely Isten szerint való hangokat kap ebben a könyvben.

Győry Dezső: Újarcú magyarok című könyve ez.

A címe már megrendítő.

De az egész kötet az. Nem láttam még Szlovenszkóból olyan költőt, aki ennyire a mai, modern kultúrélet harsonája volna. Benne van a magyar bánat egész régi skálája, de valami új erővel.

Győry Dezső szinte szintetikusán foglalja magába kisebbségi magyar tömegének képét, annak céljait, vágyait, bánatát s életerejét. Minden verse igaz, kegyetlen magyar igazságot hirdet:

Csak Ady élte ennyire magyar voltát, ilyen kínlódva, ilyen verejtékesen, ilyen imádsággal, ennyire minden pillanatában, ennyire Sors küldötte-eddig a Móricz-i idézet.

Győry látta az új történelmi helyzetet, ezért verseiben nevelni kezdte az apák féltette fiúkat. A „fiúk” az új arcú magyarok, a jövő, amely olyan lesz amilyenné ők formálják. Költeményeivel tömeget ragad magával. „Ember-magyarok”, ez volt költői álma.

1925 tavaszán alakul meg egy prágai főiskolás cserkészszervezet: a Szent György Kör, amelynek a Mi Lapunk volt a központi fóruma. Balogh Edgár népi szellemben formálja meg a csehszlovákiai magyar cserkészzetét. A mozgalom fiataljai a regősvádorlások során közelebbi kapcsolatba kerültek az egyszerű emberrel. 1928 augusztusában, a gombaszögi találkozón megalakult a Sarló, amely lilium helyett a sarló tűzte ki zászlajára. Ezek a fiatalok fogadták magukévé Győry Dezső lírai önvallomását tartalmazó cikkét, amely a Mi Lapunk 1927 .januári számában jelent meg Kisebbségi Génusz címen. A haladó ifjúság Győry programjában látja a jövőt. A cikk így szól:

„Hiszek a Kisebbségi Génuszban. Találkoztam vele. Azt mondta: Ezt a népet szétdarabolták, de a részek új életet kezdtek. Új mentalitásuk gazdagító erő. A próbát kiálljátok: legyetek emberek, az én embereim! Szeressétek az elnyomottakat, tegyetek úgy, ahogy akarjátok, hogy veletek tegyenek. Legyetek ti minden lelki és testi kifosztás legerősebb ellenségei. Ti legyetek a legszélesebb emberi szolidaritás, a leggazdagabb lélek, legszebb humanitás, leglelhetőbb szabadság, legfőbb jog, legbátrabb becsület.”

Győry és a Sarlósok kapcsolatának lényegét Balogh Edgárnak 1929-ben a pozsonyi Győry-esten mondott bevezető előadása tükrözi vissza: „Győry Dezső újarcú magyarokat üdvözölt a kisebbségi fiatalságban, egy reálisabb okosabb és életbíróbb magyar embertípus ígérését.”

A messianisztikus magatartás Győryre akkor is jellemző maradt, amikor útja elvált a Sarlóétól.

1936-ban A hegyek árnyékában című kötettel jelentkezik. Az első kiadás egyik dedikált példányában így ajánlja kötetét: „Végre egy könyv, amely kezd énám hasonlítani.” A kötet számos gyerekkori emléket tartalmaz. A költő testvéri hangon szól a szlovák egyszerűi emberről.

Az 1933–38-as években a Magyar Újság szerkesztője volt. A Magyar Újságírók Uniójának elnöke volt, majd a Pen Klub tagja.

A fasizálódás éveiben állandóan üldözik. Üldözték, mert magyar nemzetiségű volt. 1938 után menekülnie kellett Prágából. Pozsonyban bujdosott, ahol húga szerzett számára menedéket. Itt ismerkedett meg későbbi feleségével. Ez alatt az idő alatt sem esett ki a toll a kezéből.

További verskötei: Hol a költő?, A hegyek árnyékában, Zengő Dunatáj, Emberi hang

1939-ben a történelem legszörnyűbb vérebe, Hitler Adolf már a hatalom tetőpontján áll. Pozsonyban karácsony napján az Esti Újságban megjelenik Győry Dezső bátor kiállását hirdető költeménye, a Magyar Hegyibeszéd, amelyben küzd a fasizmus ellen és hitet tesz a haladás eszméje mellett. Ezekben a válságos években műveibe illeszti az európai kis népek közös sorsát, amely éppen olyan elnyomott, mint a többmillió magyar tömeg.

Pozsonyból egy kárpátaljai kisvárosba, Beregszázba menekül a költő, és itt él visszavonultságban. Gyötrelem és megpróbáltatás újabb állomása ez Győrynek.

Szikkasztólardan hisz egy jobb jövőben.

1945, a fordulat éve Munkácson éri.

1949-től haláláig, 1974-ig Budapesten élt.

Az olvasóközönség hamarabb felfedezi őt mint regényíró. Ezt bizonyítja, hogy a nagypapja meséi és naplójegyzetei alapján készült „Viharvirág” című regénye, melyben a szabadságharc korát eleveníti fel, nyolc hónap alatt három kiadást élt meg. Ebben a regényben bontakozik ki meseszöveg képzetének egyéni értéke. A regényt a Zrínyi Kiadó adta ki 1957-ben. A magyar közönség körében sikert aratott, a kritika is kedvezően fogadta. A kötet néhány száz példányához is eljutott.

Ugyancsak a Zrínyi Kiadó jelentette meg őt kisregényét Vérehulló szerelem címen. Megjelent a Viharvirág folytatása, a Sorsvirág, majd a trilógia harmadik része, a Tűzvirág.

Sajnos a családi ház falán, ahol a költő gyermekéveit töltötte már az emléktábla sem található.

Győry Dezsőnek 20 kötete, köztük 1950 óta tíz prózai kötete jelent meg közel kétszáz ezer példányban. 1956-ban, majd 1958-ban József Attila díjat, 1967-ben a Magvető Könyvkiadó díját kapta meg. Néhány évtizeddel ezelőtt, amikor először kerültem kapcsolatba Győry Dezső költészetével, úgy éreztem, hogy elégtételt kapott a költő a fent említett elismerésekkel. Ma azonban azt mondom, mi Rimaszombatiak csak akkor lehetnénk megelégedve, ha műveinek újrakiadását láthatnánk a könyvesboltok polcain, de az igazi elégtétel az lenne, ha új kiadásban olvashatnánk a regénytrilógiát, különösképpen a Viharvirágot, amelyik kedvesen kötődik városunkhoz.

Elismeréssel kell szólni arról a néhány évvel ezelőtt kezdődött kezdeményezésről, amely kulturális napok keretén belül tiszteleg városunk szülöttének.

Győry Dezső költészete magába foglalja a magyar bánat összességét, de valami új erővel, új célok felé halad. Az igazi tiszta emberi hang Győry Dezső költészetében érte el igazoltságát. A költő munkássága, amely önmérsztő gyötrődésből fakad, kerek egészet alkot, munkásságával igazolja, hogy a két háború közötti csehszlovákiai magyar irodalom legjellegzetesebb költője. Politikailag a Sarlóhoz áll a legközelebb, eszmeiségén érezhető Fábry Zoltán hatása, Ady hatása gondolkodásmódjában, valamint korai verseinek szóképein érezhető leginkább. Verseit összegezve költészetének jellemzői: a humanizmus, az újarcúság, a kisebbségi messianizmus, a közösségi szellem, a háborúellenesség, a fiatalságba vetett hit és nem utolsósorban a szülei iránti szeretet.

Ha költészetével foglalkozunk, olvassuk írásait, olvassuk a róla szóló tanulmányokat és kritikákat, arra a megállapításra jutunk, hogy egy szűk hazából kitörve is el lehet jutni a legtágabb emberséghez.

Verseiben gyakran összefonódik a két nép, a szlovák és a magyar nép sorsa, de költészetének legeredetibb újszerűségét a közép-európai egymásrataltságból kell látnunk. „Egyike lett a ma korszakú költőinek, akik európai távlatokban látják a magyarság helyzetét” –mondja róla Fábry Zoltán.

A költő legnagyobb értéke abban rejlik, hogy „ember tudott lenni az emberek között” még a legnehezebb körülmények ellenére is.

A mai napon megújított emléktáblával tisztelgünk a költőnek.

A Rimaszombati Református Egyházközség kezdeményezésére gyűjtést szerveztünk a megkopott tábla felújítására. Köszönjük mindazoknak, akik adományaikkal hozzájárultak a megújított tábla leleplezéséhez.

Csomósne Melczer Éva

(Elhangzott Rimaszombatban, 2016. május 5-én)